

УДК 658.56:338

ФАКТОРИ ТА ПРИНЦИПИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ТУРИСТИЧНОГО КОМПЛЕКСУ

*В. М. Шаповал, д. е. н., професор, ДВНЗ «Національний гірничий університет»,
valentina-shapoval@rambler.ru*

*Т. В. Герасименко, к. геол. н., доцент, ДВНЗ «Національний гірничий університет»,
tatyana400@gmail.com*

У статті визначені економічні характеристики відносин, що склалися в туристичному комплексі як самостійному секторі національної економіки і які виконують складноінтегровані суспільні функції та стимулюють розвиток інших суміжних галузей. Обґрунтовано принципи ефективної діяльності підприємств туризму: перспективність, комплексність, рентабельність, обумовленість використання людських ресурсів цілями підприємства, науковість, прогресивність, продуктивність, прозорість.

Ключові слова: підприємство туристичного комплексу, ефективність діяльності, конкурентоспроможність туристичної галузі, людські ресурси.

Постановка проблеми. Світовий досвід переконує, що туризм – це повноправна і доволі прибуткова сфера національної економіки. Завдяки мінімальним інвестиційним надходженням туризм здатний забезпечувати максимальну віддачу. За даними Центру туристичної документації WTO, кожний чотирнадцятий працюючий у світі зайнятий саме у сфері послуг, у тому числі й у секторі національного та міжнародного туристичного бізнесу. У сучасних умовах оборот коштів туристичної галузі складає понад два трильйони доларів США, що складає приблизно 5 % від загального обсягу світового річного продажу товарів і 15 % реалізації послуг [1].

Розвиток туристичного комплексу України характеризується стійкою тенденцією зростання обсягу послуг у цілому, але функціонування основних об'єктів туристичного комплексу, які безпосередньо пов'язані з обслуговуванням туристів, все ще залишається на низькому рівні, що суттєво впливає на ефективність діяльності підприємств комплексу, які з найбільшою силою проявляються в кризових умовах господарювання. У сучасних умовах можна виділити основну проблему теорії ефективності туризму, а саме: характер взаємодії умов, ресурсів і факторів у процесі відтворення туристичних послуг.

Високі темпи розвитку сфери туризму

свідчать про те, що відбувається поступове насичення ринку, а отже, зростає необхідність розробки таких важелів впливу на обсяг попиту на туристичні послуги, які б забезпечували високу прибутковість гравців даного ринку. В результаті цього суттєво посилюється конкуренція в даній сфері.

За таких умов перед українською індустрією туризму постає проблема пошуку таких форм і методів управління, які б дозволили зміцнити ринкові позиції кожної організації, що займається обслуговуванням туристів, і сприяти тим самим подальшому розвитку всієї сфери туристичного бізнесу [2]. Тільки чітко сформульована стратегія розвитку туристичної галузі може забезпечити високий рівень якості надання туристичних послуг, що відповідає світовим стандартам, і зробити український туризм конкурентоспроможним.

Все це в подальшому буде сприяти істотному збільшенню в Україні обсягу надання туристичних послуг як своїм громадянам, так і іноземцям. Як наслідок, очікується зростання ВВП в частині доходів від сфери послуг, а також збільшення надходжень до державного бюджету України.

Дані обставини говорять про те, що першочерговими завданнями інвесторів і власників туристичного бізнесу стають проблеми ефективного використання наявних ресурсів, а також підвищення якості обслу-

говування клієнтів. За таких умов особливу практичну значимість набувають дослідження у сфері підвищення ефективності функціонування організацій туристичного бізнесу, що визначає актуальність обраної теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багато теоретичних аспектів розвитку та функціонування підприємств туристичного комплексу знайшли відображення у працях зарубіжних і вітчизняних вчених, зокрема проблеми та перспективи розвитку туристичної галузі досліджували І. Бурнашов [1], Г. Михайліченко [2] та Т. Ткаченко [6], вплив державного регулювання на ефективність діяльності туристичного підприємства розглядав у своїх працях В. Биркович [9], шляхи підвищення конкурентоспроможності туристичних підприємств досліджували Л. Дядечко [3], М. Мальська [4], Н. Чоренька [5] та ін.

Незважаючи на значні досягнення вищезгаданих авторів, необхідно зауважити, що разом з цим проблема встановлення основних факторів та обґрунтування принципів розвитку й ефективного функціонування підприємств туристичного комплексу все ще не отримала необхідного відображення в економічній літературі. Ця обставина зумовила вибір теми дослідження, постановку його мети і завдань.

Формулювання мети статті. Метою даної статті є обґрунтування підходу до дослідження ефективної діяльності підприємств індустрії туризму, виявлення факторів розвитку даної галузі та розкриття принципів управління ефективною діяльністю підприємств з урахуванням умов сучасного етапу розвитку економіки України.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сьогоднішній день в економічній літературі трактування поняття «туристичний комплекс», з огляду на той, що функціонує в сучасних ринкових умовах, відрізняються один від одного як за підходами до оцінки самої категорії «туризм», так і щодо обґрунтування функцій туристичного комплексу: економічної, розподільної і соціальної [3].

Перераховані вище функції зумовлюють розвиток туризму при наявності таких чинників: туристичних ресурсів; розвиненої

інфраструктури; кваліфікованих кадрів; зростання чисельності населення та їх реальних доходів; зміни структури споживчого попиту і перерозподілу власності в регіонах.

Узагальнюючи різні підходи до змісту туристичного комплексу, виділено такі суттєві підстави функціонування даного господарського суб'єкта:

– всі види підприємств, що входять до туристичного комплексу, виконують складноінтегровані суспільні функції;

– галузева сукупність вищезазначених підприємств має загальну територіально-локалізовану систему управління;

– туристична галузь належить до секторів, які мають істотний мультиплікативний ефект з точки зору створення попиту на продукцію суміжних секторів економіки і забезпечення зайнятості населення;

– підприємства туристичного комплексу регіону базуються на загальному ресурсному потенціалі, технологічній та соціальній інфраструктурі.

Організації туристичного бізнесу є торговими підприємствами, що діють на підставі відповідних ліцензій. Їх професійна і комерційна діяльність полягає в інформації та організації туристичних послуг з використанням власних або коштів інших підприємств, виступаючи при цьому як посередник [4].

Єдиного підходу до оцінки ефективності роботи турфірми не існує. Туристичний бізнес орієнтований на велику кількість чинників і умов, що діють при постійно мінливому зовнішньому середовищі, в результаті ефективність функціонування організацій туристичного бізнесу не можна розглядати ізольовано від соціальних, економічних і організаційних чинників, оскільки підвищення ефективності виробництва зумовлюється взаємозв'язком цих аспектів, який веде до певного результату, визнаному як мета.

Ефективність діяльності підприємств сфери туризму полягає не стільки в їх самостійному успішному функціонуванні, скільки в розвитку сегменту в цілому за допомогою залучення на український ринок туризму зарубіжних партнерів, які розширюють перспективи діяльності підприємств туристичної індустрії у сфері в'їзного туризму.

Найбільш повна ефективність функціонування туристичного комплексу можлива за умови раціонального використання його ресурсного потенціалу. Дана економічна функція тісно взаємопов'язана з фінансовими, матеріально-технічними, трудовими та іншими ресурсами.

Обґрунтування необхідності раціонального використання ресурсного потенціалу базується на вивченні сучасного стану туристичного ринку, аналізі ролі сфери туристичних послуг в економіці країни та регіону, особливостей споживання туристичних послуг і специфіки продукту, його впливу на інші галузі народного господарства.

Правильна оцінка ефективності функціонування туристичних підприємств дозволить активно впливати на поточний стан і тенденції розвитку туристичного комплексу, встановлювати їх розміри, відслідковувати і коригувати некеровані процеси та явища, складати прогнози і плани розвитку комплексу [5].

Ефективна діяльність підприємств туристичного комплексу – це процес, у ході якого протікає своєрідний «обмін» ресурсів, потрібних для туризму, на деякий корисний ефект. У результаті цього обміну організація за придбану для себе економічну користь (прибуток) «розплачується» певною кількіс-

тю ресурсів (фінансових, трудових, інформаційних та ін.) [6].

Використання розширеного підходу, запропонованого в рамках сучасного трактування виробничої функції, дозволило виділити групу факторів, що впливають на збільшення прибутку туристичного підприємства, і співвіднести виручку туристичного підприємства з групою факторів, що зумовили цю виручку.

Методика оцінки ефективності діяльності підприємств туристичного комплексу ґрунтується на певній системі розрахунків, які показують динаміку якісних показників використання ресурсів і їх відносну економію, що дозволяє визначити ефект, отриманий завдяки інтенсивному використанню ресурсів і оцінити вплив на нього окремих факторів [7].

Гіпотеза дослідження полягає в припущенні наявності комплексу чинників, що визначають ефективність діяльності підприємств туристичного комплексу. Виявлення таких чинників і встановлення домінуючого фактору дозволяє визначити конкретні напрями підвищення ефективності діяльності даного комплексу з урахуванням природи та специфіки економічних відносин підприємств туристичного комплексу.

Рис. 1. Групи факторів, що впливають на ефективність діяльності підприємств туристичного комплексу

Для вимірювання ефективності діяльності організацій туристичного комплексу можна використовувати два підходи:

- оцінку ефективності на основі віднесення прибутку організації до чинників, які зумовили його отримання;

- оцінку ефективності на основі віднесення всього обсягу виручки до чинників, які зумовили дану виручку. Комбінування двох даних підходів дозволяє дати різнобічну оцінку ефективності.

Основні чинники ефективної діяльності підприємств туристичного комплексу можуть бути класифіковані на основі аналізу даних про функціонування об'єктів туристичної галузі.

Фактори ефективної діяльності підприємств туристичного комплексу можна класифікувати за кількома основними ознаками:

- зовнішньому або внутрішньому характеру факторів по відношенню до туристичної організації;

- природному, техногенному або соціальному походженню чинників;

- приналежності чинників до глобального рівня світового господарства, рівня національної економіки, макрорегіону, регіону

і місцевого господарства;

- перспективному характеру факторів або приналежності їх до залишків минулих господарських відносин.

Для оцінки ефективності діяльності підприємств туристичного комплексу в сучасних умовах розвитку економіки України найбільш доцільна класифікація чинників ефективної діяльності за ознакою їх приналежності до центру розвитку туристської організації.

Класифікація чинників дає можливість вирішити важливу проблему – звільнити основні показники діяльності підприємств туризму від впливу випадкових і побічних чинників з тим, щоб показники, які прийняті для оцінки ефективності, об'єктивно відображали досягнення.

Цінність комплексної класифікації факторів полягає в тому, що на її основі можна моделювати господарську діяльність, здійснювати комплексний пошук внутрішньогосподарських резервів з метою підвищення ефективності діяльності підприємства.

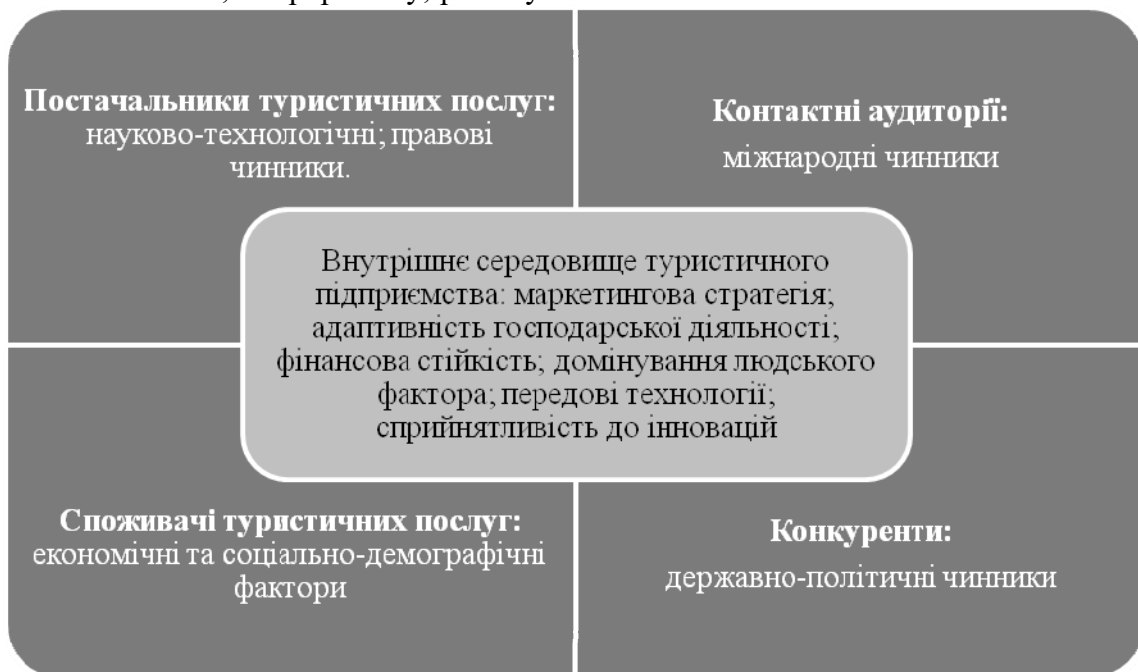

Рис. 2. Класифікація факторів ефективної діяльності підприємств туристичного комплексу

Сучасна економічна ситуація дозволяє говорити про особливу привабливість ту-

ристичного комплексу України для потенційних інвесторів. Особливі природно-

кліматичні та історико-культурні ресурси затребувані як для відпочинку, так і для лікування. Однак, за даними Світового економічного форуму, Україна наразі використовує менш ніж третину від наявного туристичного та рекреаційного потенціалу. Причина цього перш за все полягає в тому, що до останнього часу розвиток туризму розглядався в Україні як другорядний, а дії влади щодо його організаційно-економічної підтримки були безсистемними. В регіонах України розвивався переважно виїзний туризм (що сприяло розвитку іноземних туристичних компаній), частково – «зелений», рекреаційний та культурно-історичний туризм. За експертними оцінками, при повноцінному розкритті українського туристичного потенціалу надходження до бюджетів усіх рівнів можуть становити приблизно стільки ж (близько 10 млрд. дол. США на рік), скільки отримують країни, порівнянні з Україною за туристично-рекреаційним потенціалом.

Серед системних проблем розвитку туристичної та рекреаційної сфери в Україні можна назвати такі:

- якість транспортного обслуговування дозволяє зробити висновок про те, що рівень комфорту й обслуговування сильно відстає від закордонного, і це є суттєвим негативним фактором розвитку туристичної галузі нашої країни;

- істотним недоліком вітчизняних готельних підприємств є низька культура обслуговування, високі ціни за проживання та недосконалий сервіс;

- спеціальна інфраструктура туристичного комплексу в частині житлово-комунального комплексу туристичних організацій теж має ряд недоліків, що виражається в частих перебоях води, недостатній кількості каналізаційних потужностей, глибоководних випусках і наявності незаконних звалищ;

- аналіз кадрового потенціалу туристичних організацій свідчить, що працівники здебільшого не мають вищої спеціальної освіти, отже, зростання туристичних послуг вимагає збільшення кваліфікованих кадрів для задоволення попиту споживачів.

Від цього залежить збільшення одного з показників, що впливає на фінансовий по-

тенціал туристичних підприємств – фінансовий результат їх господарської діяльності.

Чинні стратегії розвитку регіонів України приділяють різну увагу туристичній та рекреаційній сфері, подекуди недостатню, тим самим ставлячи під загрозу досягнення Державної стратегії регіонального розвитку до 2020 року [8].

Домінуючим фактором ефективності діяльності підприємств виступає людський фактор, що включає кваліфіковану робочу силу і людський капітал даної сфери. Домінуюча роль людського фактору зумовлює склад комплексу та принципи ефективного управління діяльністю підприємств туристичного комплексу. Для успішної реалізації проектів треба мати добре підготовлений персонал, бо кадрове питання переростає у проблему. Це пов'язано з тим, що радянські фахівці старіють, а гідної заміни їм немає. Сьогоднішні випускники турбізнесового фаху мають дуже поверхові знання про Україну, слабе уявлення про рекреаційні та історичні ресурси вітчизняного туризму, до театру, музеїв ходять рідко, недосконало володіють іноземними мовами. Тому кадрова сфера та фахово-підготовча база турбізнесу потребує вдосконалення.

Отже, визначено основне завдання вдосконалення державних освітніх стандартів вищої професійної освіти в галузі сервісу і туризму, які полягають у створенні професійно-освітнього базису підготовки кваліфікованих кадрів для індустрії туризму, що в подальшому дозволить підвищити якість кадрового потенціалу даної сфери.

У зв'язку з цим, виникає необхідність проведення моніторингу поточних і перспективних потреб ринку в кадрах різної кваліфікації з урахуванням прогнозування підготовки випускників за напрямом – «туризм».

На постіндустріальній стадії розвитку суспільства з економікою ринкового типу продуктивні сили людини реалізуються у формі людського капіталу, де розширене відтворення формує ядро ефективної діяльності підприємств туризму – креативний потенціал людей, що дозволяє їм на умовах партнерства брати участь в оновленні економічних відносин, отримувати індивідуальну вигоду від свого вкладу в розвиток

економічної системи.

Невідповідність між об'єктивно обумовленим зростанням значення ефективності використання людських ресурсів і станом

цієї роботи в дійсності зумовлює необхідність знаходження способів вирішення сформованих у даній області проблем і протиріч.

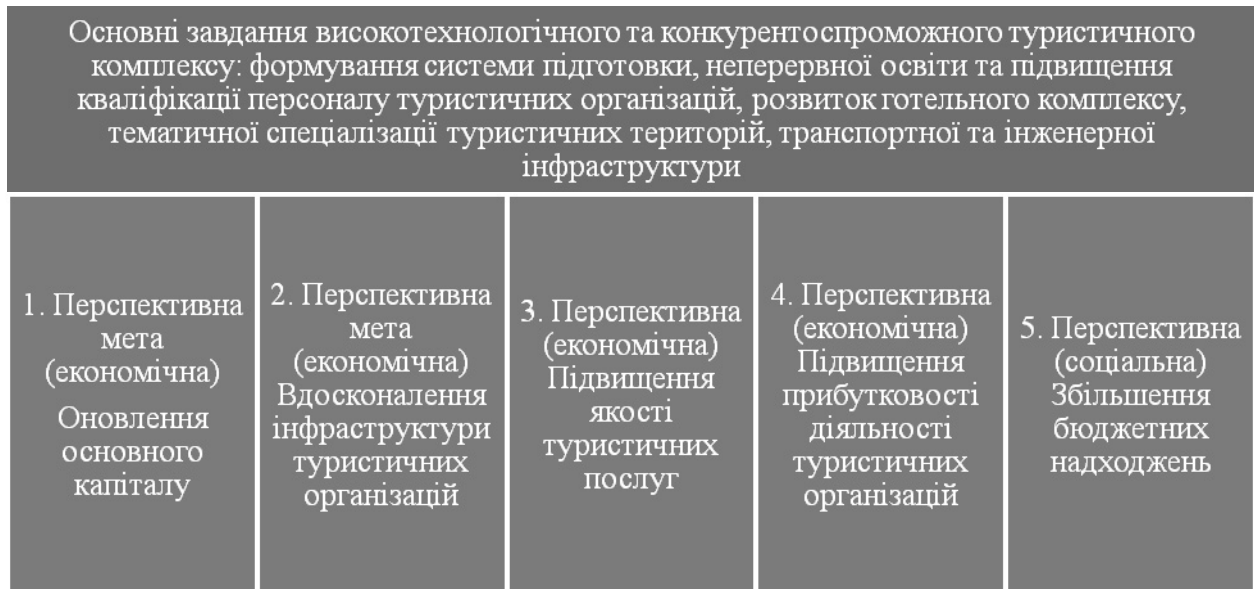

Рис. 3. Концепції ефективної діяльності підприємств індустрії туризму

Узагальнення результатів впливу основного капіталу, людських і фінансових ресурсів підприємств туристичного комплексу, відтворення людських ресурсів для галузі дозволяє зробити висновок про те, що в основу концепції ефективної діяльності підприємств індустрії туризму повинен бути покладений підхід, орієнтований на розвиток людського фактора, створення умов для інвестиційної привабливості туристичних організацій, що мають кваліфікований людський фактор, для розвитку інфраструктури, яка зберігає екологію і культурну спадщину, що в сукупності сприятиме підвищенню добробуту країни в цілому [9].

Концепція ефективної діяльності підприємств індустрії туризму передбачає створення конкурентоспроможного комплексу світового рівня для різних сегментів туристів з України та інших країн, робить внесок у консолідований фінансовий результат.

Основою Концепції ефективної діяльності підприємств туризму є професіоналізм кадрів туристичної індустрії, а також обраний шлях вдосконалення базової туристичної освіти через адаптацію стандартів навчання до регіональних та галузевих спеціалізацій, створення регіональної туристичної палати, яка має інтегруючу функцію, що

здатна концентруватися на окремих елементах, які містять у собі таке: навчально-тренінгові центри, що здійснюють перепідготовку, проводять заняття з підвищення кваліфікації фахівців галузі та адаптовані до постійно зростаючих вимог з боку туристів; консалтинговий центр, який вирішує питання функціональної залежності між кваліфікацією персоналу туристичних організацій, якістю та ефективністю їх діяльності в постійно мінливому світі ринкової економіки.

Висновки. Підвищення ефективності туристичного комплексу є основною метою розвитку галузі, узагальнення результатів аналізу факторів ефективності туристичного бізнесу дозволило обґрунтувати принципи ефективної діяльності підприємств туристичного комплексу, які полягають у такому: зумовленості системи використання людських ресурсів для цілей підприємства; первинності системи використання людських ресурсів; економічності; прогресивності обслуговування; продуктивності; прибутковості; комплексності; перспективності; оптимального співвідношення освітніх орієнтацій; науковості; прозорості; дотримання оптимальної стратегії.

Першочергову роль у підвищенні ефективності функціонування організацій туристич-

тичного бізнесу грає оптимальне управління розвитком турфірми.

Оптимальне управління, на погляд авторів, повинно:

– забезпечити ефективну, узгоджену взаємодію всіх, залучених у надання туристичних послуг, сил,

– створити умови, передумови, для забезпечення ефективної діяльності підприємства;

– цілеспрямовано розвивати й оптимально використовувати потенціал усього колективу.

Дані принципи ефективної діяльності підприємств туристичного комплексу, що засновані на оптимальному поєднанні та рівновазі факторів, які впливають на продуктивність виконуваних операції, сприяють підвищенню показників функціонування як окремого господарюючого суб'єкту, так і економіки України в цілому.

Література

1. Бурнашов І. Проблеми та перспективи розвитку туризму в Україні на сучасному етапі / І. Бурнашов: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mincult.kmu.gov.ua/mincult/uk/publish/article/183853;jsessionid=CBACCE6697D400A116E060E>

E2C513F8C.

2. Михайліченко Г. І. Інноваційний розвиток туризму: моногр. / Г. І. Михайліченко. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2012. – 608 с.

3. Дядечко Л. П. Економіка туристичного бізнесу / Л. П. Дядечко. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 224 с.

4. Мальська М. П. Туристичний бізнес: теорія та практика : навч. посіб. / М. П. Мальська, В. В. Худю. – К. : ЦНЛ, 2009. – 424 с.

5. Чорненька Н. В. Організація туристичної індустрії : навч. пос. / Н. В. Чорненька. – К. : Атіка, 2006. – 254 с.

6. Ткаченко Т. І. Сталий розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу: моногр. / Т. І. Ткаченко. К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2009. – 537 с.

7. Туризм в Україні (развитие туристического бизнеса). Часть 1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://socium.com.ua/2015/01/tourism-in-ukraine-development-of-tourism/>.

8. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року. Постанова Кабінету Міністрів України від 6 серпня 2014 року № 385 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-%D0%BF>.

9. Биркович В. І. Удосконалення державного регулювання розвитку туризму на регіональному рівні / В. І. Биркович // Стратегічні пріоритети. – 2007. – №4(5). – С. 157–163.

ФАКТОРЫ И ПРИНЦИПЫ ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ ТУРИСТИЧЕСКОГО КОМПЛЕКСА

*В. М. Шаповал, д. э. н., профессор, Т. В. Герасименко, к. геол. н., доцент,
ГВУЗ «Национальный горный университет»*

В статье определены экономические характеристики отношений, сложившихся в туристическом комплексе как самостоятельном секторе национальной экономики, которые выполняют сложноинтегрированные общественные функции и стимулируют развитие других смежных отраслей. Обоснованы принципы эффективной деятельности предприятий туризма: перспективность, комплексность, рентабельность, обусловленность использования человеческих ресурсов целями предприятия, научность, прогрессивность, производительность, прозрачность.

Ключевые слова: предприятие туристического комплекса, эффективность деятельности, конкурентоспособность туристической отрасли, человеческие ресурсы.

FACTORS AND PRINCIPLES OF INCREASING EFFICIENCY OF TOURISM COMPLEX COMPANIES

*V. M. Shapoval, D.E., Prof., T. V. Herasymenko, Ph. D (Geological), Ass. Prof.,
SHEI «National Mining University»*

The article defines the characteristics of the economic relations prevailing in tourist complex as an independent sector of the national economy, which carry out public multi integrated functions and stimulate the development of other related industries. The principles of effective operation of

tourism enterprises: prospects, complexity, profitability, due to the use of human resources of the enterprise objectives, scientific, progressive, performance and transparency are substantiated.

Keywords: enterprise of tourist complex, efficiency of activity, the competitiveness of the tourism industry, human resources.

Рекомендовано до друку д. е. н., проф. Пилипенко Г. М.

Надійшла до редакції 12.06.16 р.